

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 331.5

Василішин С.І., к.е.н,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
*Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва*

Нежид Ю.С., аспірантка
кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
*Харківський національний аграрний університет
імені В.В. Докучаєва*

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВЕКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Василішин С.І., Нежид Ю.С. Тенденції та вектори економічного регулювання зайнятості в аграрному секторі економіки. У статті розглянуто проблему зайнятості населення як один із найважливіших компонентів ринку праці України. Проаналізовано соціальні індикатори доходів працівників та сучасний рівень зайнятості в аграрних підприємствах. Запропоновано основні рекомендації щодо напрямів удосконалення механізму регулювання зайнятості сільського населення.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, аграрні підприємства, заробітна плата, державне регулювання.

Василишин С.И., Нежид Ю.С. Тенденции и векторы экономического регулирования занятости в аграрном секторе экономики. В статье рассматривается проблема занятости населения как один из важнейших компонентов рынка труда Украины. Проанализированы социальные индикаторы доходов работников и современный уровень занятости в аграрных предприятиях. Предложены основные рекомендации по направлениям усовершенствования механизма регулирования занятости сельского населения.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, безработица, аграрные предприятия, заработная плата, государственное регулирование.

Vasylishyn S.I., Nezhyd Yu.S. Tendencies and Vectors of Economic Regulation of Employment in the Agrarian Sector of the Economy. The problem of employment of the population as one of the most important components of the labor market of Ukraine is considered in this article. The economic essence of the category “employment” is substantiated. A set of social indicators of employees’ income in the agrarian sector is determined. The tendencies and main economic indicators of the employment level of the population in Ukraine and EU countries; the number of the employed population by the regions of Ukraine; the dynamics of the average monthly wage of the regular employees in Kharkiv region are analyzed. The main recommendations on economic regulation of employment in the agrarian sector of the economy are proposed.

Key words: labor market, employment, unemployment, agrarian enterprises, wage, state regulation.

Постановка проблеми. Зайнятість – це важливий показник розвитку соціально-трудових відносин, який забезпечує виробництво ВВП та відображає сучасний рівень життя кожного громадянина. Для забезпечення оптимальної структури ринку праці необхідне розроблення механізму регулювання зайнятості. Причому особливої уваги потребує регулювання зайнятості населення в аграрних підприємствах. Моніторинг та прогнозування змін у кон’юнктурі ринку праці набуває особливої актуальності після отримання Україною безвізового режиму

з Європейським Союзом через зростання трудової міграції українців до країн ЄС [1].

Натепер низький рівень матеріального добробуту населення сільської місцевості є загальновизнаною реальністю. Причинами низької зацікавленості працівників в аграрному секторі є криза сільського господарства як галузі, знецінення сільськогосподарської праці, обмежена державна підтримка сільськогосподарських підприємств, «відплив» кваліфікованих кадрів за кордон, втрата сільськими територіями можливостей нарощення трудового,

природного, культурного потенціалу. Унаслідок руйнівних соціально-економічних процесів та демографічної кризи за аналізований період було знято з обліку 468 сільських населених пунктів, невпинно скорочується їх середня чисельність [2].

Важливість проведених науковцями досліджень із цих питань є беззаперечною. Проте певні аспекти проблеми регулювання зайнятості населення саме в аграрному секторі залишилися невирішеними. Саме тому дослідження сучасних тенденцій та векторів економічного регулювання зайнятості є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання зайнятості і безробіття перебувають у центрі досліджень вітчизняних учених, що вивчають різні аспекти економіки праці та соціально-трудових відносин. Вагомий внесок у вирішення соціально-економічних питань, які сьогодні турбують сільське населення, здійснили такі відомі науковці, як С.І. Бандура, Д.П. Богиня, В.К. Горкавий, О.А. Грішнова, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, Т.І. Олійник, П.В. Савченко, М.С. Пономарьова, В.В. Ярова.

На думку С.І. Бандури, у контексті забезпечення продуктивної зайнятості населення великого значення набуває проблема врахування інтересів усіх суб'єктів соціально-трудових відносин у цій сфері, що викликає необхідність подальшого розвитку соціального партнерства, що зумовлено поглибленням процесу реформування вітчизняної економіки, згортанням системи централізованого управління, упродовження (хоча і недосконалого) механізму колективно-договірного регулювання таких відносин [3].

Як зазначає у своїх дослідженнях А.М. Колот, в Україні, як і в більшості країн світу, також відбувається глибинна трансформація зайнятості. Вітчизняний ринок праці поступово запозичує загальносвітові тенденції. Уже сьогодні принциповими інноваціями у сфері зайнятості можна вважати лізинг персоналу, фріланс, нестандартні графіки робочого часу тощо. Нової якості набуває гнучкість ринку праці у різноманітних її формах та проявах [4].

З погляду М.С. Пономарьової, упродовження гнучких форм зайнятості з метою вирішення проблем безробіття та пошуку шляхів оптимізації використання робочої сили є одним із головних чинників розвитку трудового потенціалу в умовах формування сучасного ринку праці [5].

В.В. Ярова наголошує, що сучасні механізми регулювання зайнятості спрацюють ефективніше за умови паралельної спільної координації з політикою мотивації сільськогосподарської праці, демографічною, освітньою, житловою, молодіжною політикою сільських територій [6].

Таким чином, проведені дослідження свідчать про важливість регулювання процесів зайнятості та побудову єдиного ефективного механізму регулювання цього процесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення сучасного стану

зайнятості як складника стабільного та конкурентоспроможного ринку праці свідчить про значущість і перспективи подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад, а також розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму регулювання зайнятості в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне регулювання процесу зайнятості та функціонування ринку праці неможливе без економічного регулювання. Для цього варто вдосконалити організаційно-економічний механізм регулювання зайнятості з урахуванням певних особливостей.

Науковець А.Д. Діброва відзначає, що механізм є цілісною діалектичною сукупністю взаємопов'язаних, взаємозумовлених і цілеспрямованих принципів, функцій, методів, форм та інструментів (важелів) державного регулювання економіки, направленою на узгодження інтересів економічних суб'єктів держави [7].

За визначенням дослідника Г.В. Козаченко організаційно-економічний механізм підприємства є результатом дії системи внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування та розвитку підприємства, у якому відображається складна система різноманітних економічних відносин [8].

Дослідники В.П. Антонюк та Л.В. Щетініна підкреслюють, що від того, наскільки зайнятість населення є доступною (всі, хто бажають працювати, можуть знайти сферу прикладання праці), продуктивною як на рівні компаній, так і на рівні працівників та гідною за умовами (з достатньою заробітною платою та безпечними умовами), залежить ефективність використання трудового потенціалу та економічне зростання [9].

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», зайнятість – це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [10].

Провівши дослідження історичного формування категорії «зайнятість», О.І. Кремень визначає, що раніше цей термін майже не використовувався у вітчизняних наукових працях, статистичних матеріалах і соціологічних дослідженнях, що пояснюється перш за все існуванням принципу загальності праці як головного принципу ліквідації безробіття [11].

Для формування механізму регулювання праці на ринку праці України держава використовує різні соціальні індикатори доходів працівників аграрного сектора.

З метою забезпечення нормального рівня життя визначено розмір прожиткового мінімуму, який в Україні застосовується для загальної оцінки рівня

життя, обчислення розмірів мінімальної заробітної плати, мінімальних пенсій за віком, розмірів соціальної допомоги, стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування, неоподаткованого мінімуму доходів громадян [12].

У свою чергу, основою розрахунку прожиткового мінімуму для головних соціальних і демографічних груп населення є споживчий кошик. Споживчий кошик (мінімальний споживчий бюджет) – це набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному та грошовому вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини [13].

Наступним соціальним індикатором, що впливає на рівень доходів населення, є мінімальна заробітна плата. Відповідно до Закону України «Про оплату праці», мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче від якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці [14]. Згідно з Кодексом законів про працю, розмір мінімальної заробітної плати не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [15]. У 2018 р. в нашій державі такої норми було дотримано, а саме: мінімальна заробітна плата станом на 01.07.2018 р. установа в розмірі 3723 грн, а розмір прожиткового мінімуму – 1841 грн.

Важливим показником, що характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які придбаває населення для невиробничого споживання, є індекс інфляції. Обернено пропорційним показником до рівня інфляції є рівень купівельної

спроможності національної грошової одиниці. Цей показник економісти застосовують для того, щоб описати ту кількість і якість товарів та послуг, які ми можемо отримати за наші гроші.

У процесі дослідження було проаналізовано показник індексу інфляції та купівельну спроможність гривні. Відповідно до проведених розрахунків, ми дійшли до висновку, що у 2011 р. купівельна спроможність гривні знизилася на 3,9%, в 2013 р. показник індексу інфляції зменшився, що привело до незначного підвищення купівельної спроможності гривні. За період 2014–2015 рр. купівельна спроможність гривні знизилася на 30,7%, причиною чого є різкі коливання на валютному ринку, нестабільна ситуація в економіці країни. У липні 2018 р. купівельна спроможність гривні зросла на 0,7% за рахунок зниження показника інфляції. Звідси можна дійти висновку про доцільність здійснення розрахунку змін реального прожиткового мінімуму з урахуванням купівельної спроможності гривні.

Для будь-якої країни світу зайнятість населення є показником добробуту громадян і відображає реальний стан економіки.

В умовах європейської інтеграції вважаємо за доцільне порівняти рівень зайнятості населення в Україні та країнах ЄС за 2017 р. (рис. 1).

За даними рис. 1, рівень зайнятості в Україні у 2017 р. був нижчий, ніж у решті країн ЄС, крім Греції (56,2%), та становив 56,3%. Найвищий рівень зайнятості спостерігали у держав, які належать до розвинутих країн, для яких характерна політика повної зайнятості.

Для більш детальної оцінки ситуації, яка склалася по всій території України, проаналізуємо

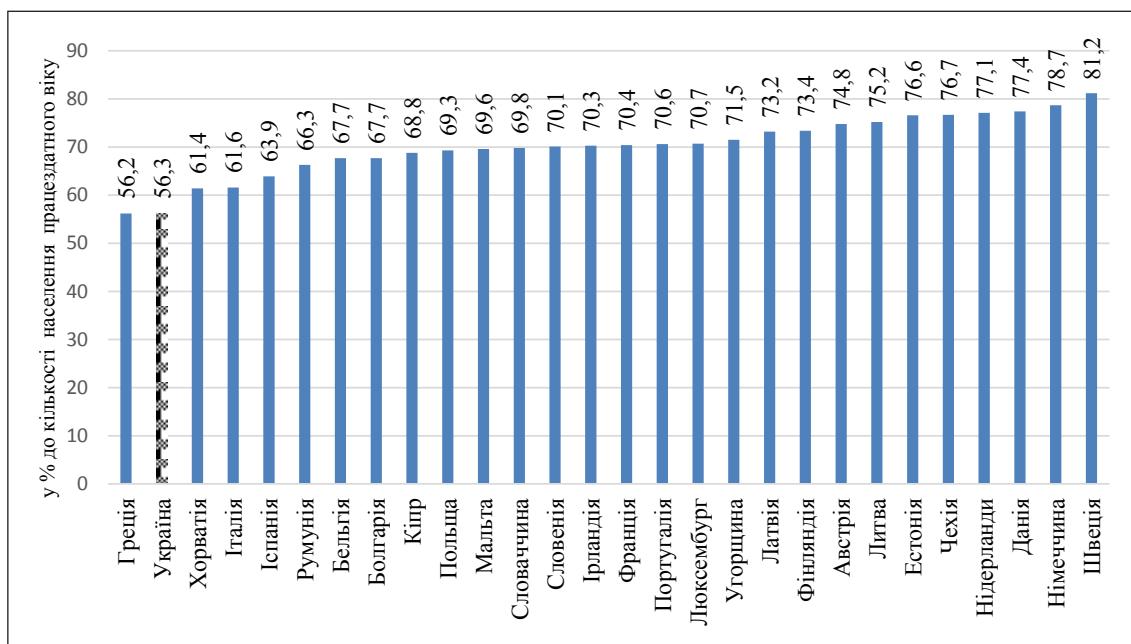

Рис. 1. Рівень зайнятості населення в Україні та країнах ЄС у 2017 р.

Джерело: розраховано авторами за джерелами [16–17].

чисельність зайнятого населення за регіонами та відобразимо на рис. 2.

Як свідчить побудована на рис. 2 діаграма, у 2017 р. найбільшу чисельність зайнятого населення відзначено у Дніпропетровській області (1520,1 тис. осіб) та м. Києві (1457,9 тис. осіб). Також до регіонів з високою кількістю зайнятого населення варто віднести Харківську, Львівську та Одеську області. Найнижчий рівень зайнятого населення спостерігається у Волинській, Чернівецькій та Луганській областях.

У процесі забезпечення зайнятості важливим є матеріальне стимулювання праці, оскільки без гідного рівня оплати праці неможливо побудувати соціально-трудові відносини в масштабах підприємства та цілої країни.

За попередніми дослідженнями, Харківська область належить до регіонів із найвищим рівнем

зайнятості, тому розглянемо динаміку розміру середньомісячної заробітної плати штатним працівникам у різних галузях економіки Харківської області. Щоб усунути вплив інфляційних процесів на вартісні показники доходів, було зроблено перерахунок заробітної плати у долари США за відповідним курсом (за даними НБУ станом на кінець року) (табл. 1).

За даними таблиці можна дійти таких висновків. По-перше, у динаміці за п'ять років простежується тенденція коливання рівнів заробітної плати як у середньому по економіці, так і в розрізі окремих її галузей. Наприклад, середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства у 2017 р. становила 5300 грн, або 188,83 доларів США. Це на 37,0% менше від рівня 2013 р. У середньому по економіці цей показник становив відповідно 6244 грн, або 224,47 доларів США (що на 50,5% менше від

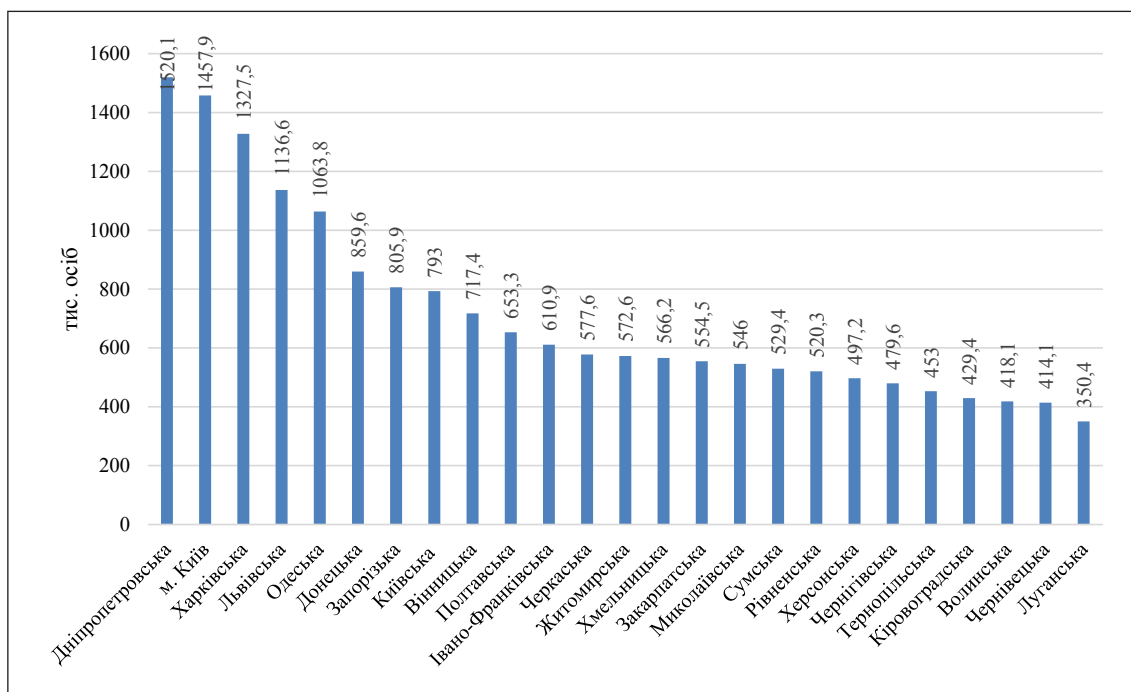

Рис. 2. Чисельність зайнятого населення за регіонами України, 2017 р.

Джерело: розраховано авторами за джерелом [16].

Таблиця 1

Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників Харківської області за видами економічної діяльності у 2013-2017 рр., грн

Галузі	2013 р.		2015 р.		2017 р.	
	грн	доларів США	грн	доларів США	грн	доларів США
В середньому по економіці	3592	449,58	5234	218,1	6244	222,47
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2396	299,87	3089	128,71	5300	188,83
Переробна промисловість	2993	374,59	3824	159,33	6283	223,86
Промисловість	3197	400,13	4054	168,92	6566	233,94
Будівництво	3263	408,39	4391	182,96	7790	277,55
Фінансова та страхова діяльність	5992	749,94	8018	334,08	8807	313,78
Інформація та телекомунікації	3721	465,53	8031	334,62	15850	564,72

Джерело: розраховано авторами за джерелами [18–19].

рівня 2013 р.). По-друге, очевидно є диспропорція у розмірах заробітної плати за окремими галузями. Зокрема, у 2017 р. рівень оплати праці в сільському господарстві значно поступався показникам інших галузей. Він був нижчим порівняно з галуззю «інформація та телекомунікації» у три рази, фінансовою та страховою діяльністю – на 66,2%, будівництвом – на 47,0%, промисловістю – на 23,9%, переробною промисловістю – на 18,6%, порівняно із середнім рівнем в економіці – на 18,8%.

З огляду на сучасний стан економіки країни, зазначимо, що заробітну плату в Україні необхідно продовжувати підвищувати, щоб відновити її реальну вартість, адже співвідношення між індексами споживчих цін і номінальною середньомісячною заробітною платою загалом залишається високим. Офіційний рівень заробітної плати в Україні порівняно з іншими країнами ЄС дуже низький і не забезпечує умов для розширеного відтворення робочої сили. Результатом цього є низький рівень життя, розвиток процесів «тінізації» у сфері праці, висока трудова міграція населення, що також створює загрозу економічній безпеці країни.

Удосконалення механізму регулювання зайнятості на вітчизняному ринку праці є складним завданням і вимагає проведення активних заходів.

Висновки. Сьогодні в Україні в умовах євроінтеграції питання регулювання зайнятості залишається досить актуальним. Загальними рекомендаціями щодо напрямів удосконалення зайнятості є такі: забезпечення поступового рівня підвищення заробітної плати з метою досягнення європейських стандартів; формування ефективної законодавчої бази для врегулювання питань соціального захисту працівників та врегулювання прав сторін соціального діалогу; регулювання відносин, які виникають у процесі нестандартної форми зайнятості; упровадження пакета реформ, який стимулюватиме підтримку зайнятої молоді, особливо з вищою освітою, та запобігатиме стрімкому відтоку кращих фахівців за кордон.

Перспектива подальших досліджень полягає у доведенні національного законодавства до вимог міжнародних норм, що дасть змогу вирішити проблему регулювання зайнятості, захистити права працівників у сфері трудового законодавства, покращити якість укладання трудових договорів та значно підвищити рівень відповідальності за порушення у цій сфері. Проте варто не сліпо копіювати механізм регулювання зайнятості країн ЄС, а розробити власну модель з урахуванням усіх аспектів та особливостей ринку праці України.

Список використаних джерел:

1. Олійник Н.М., Семенова Г.Ю., Макаренко С.М. Аналіз ефективності функціонування підприємств оптової торгівлі в Україні // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Серія «Економічні науки». Хмельницький. 2018. № 1. С. 21–26.
2. Могильний О.М., Демчак І.М. Стан сільськогосподарських домогосподарств та зайнятості в сільських територіях: причини та наслідки державного регулювання в період аграрних реформ // Економіка та держава. 2018. № 6. С. 9–16.
3. Бандура С.І. Розвиток соціально-трудова відносин як передумова досягнення продуктивної зайнятості населення // Ринок праці та зайнятість населення. 2014. № 1. С. 8–13.
4. Колот А.М. Трансформація інституту зайнятості як складова глобальних змін у соціально-трудова сфері // Україна: аспекти праці. 2009. № 8. С. 3–14.
5. Пономарьова М.С. Проблеми та перспективи розвитку трудового потенціалу країни в умовах формування сучасного ринку праці // Вісн. ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2015. № 4. С. 259–265.
6. Ярова В.В. Реформування трудового законодавства і впровадження активної політики зайнятості сільського населення України // Зб. наук. пр. Таврійськ. держ. агротехнолог. ун-ту. Серія «Економічні науки». 2013. № 1. С. 360–367.
7. Діброва А.Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектора економіки // Економічна теорія. 2007. № 1. С. 76–84.
8. Козаченко Г.В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством // Економіка. Менеджмент. Підприємство. 2009. № 11. С. 107–111.
9. Антонюк В.П., Щетініна Л.В. Інституційне забезпечення державної політики у сфері зайнятості: напрями удосконалення // Економ. вісн. Донбасу. 2018. № 1. С. 109–117.
10. Про зайнятість населення: Закон України № 2058-VIII від 23.05.2017 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
11. Кремень О.І. Сутність і значення соціально-економічної категорії «зайнятість населення» // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. 2009. № 1. С. 86–88.
12. Про прожитковий мінімум: Закон України: № 966-XIV від 15.07.1999 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
13. Про мінімальний споживчий бюджет: Закон України від 03.07.1991 № 1284-XII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1284-12>.
14. Про оплату праці: Закон України: № 108/95-ВР від 24.03.1995 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
15. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. № 322-III. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.
16. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
18. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют [Електронний ресурс] // Національний банк України: офіційне інтернет-представництво. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetil/currency?period=daily>.
19. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/dynamika-serednomisjachnoi-zarobitnoi-platy-ekonomichnoi-diialnosti-u-2010-2014-rokakh>